

Лекція 1. Сутність інвестицій, класифікація інвестицій. Основні положення інвестиційного проектування.

1.1. Поняття і економічний зміст інвестицій. Класифікація інвестицій.

1.2. Інвестиційна стратегія і інвестиційна діяльність підприємств.

1.3. Поняття проекту та проектного циклу. Види інвестиційних проектів.

1.4. Види інвестиційних проектів.

1.1. Поняття і економічний зміст інвестицій. Класифікація інвестицій

1. Відповідно до визначення в Законі України “Про інвестиційну діяльність”, інвестиції - це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок чого створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

У широкому тлумаченні під інвестиціями слід розуміти довгострокові вкладення економічних ресурсів у конкретну справу з метою подальшого створення та отримання чистих вигод у майбутньому, їх можна розглядати як тимчасову відмову економічного суб'єкта від споживання ресурсів і використання цих ресурсів для зростання в майбутньому свого капіталу.

В загальному випадку інвестиції можуть виступати у вигляді:

- коштів, цільових банківських вкладів, паїв, акцій, цінних паперів;
- рухомого та нерухомого майна;
- майнових прав, досвіду та інших інтелектуальних цінностей;
- сукупності технічних, технологічних, комерційних та інших знань у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду (ноу-хау);
- прав користування землею, водою, ресурсами, будинками, обладнанням;
- інших цінностей.

Залежно від того, де вкладається капітал (у межах країни чи за кордоном), виокремлюють внутрішні (вітчизняні) й зовнішні (іноземні) інвестиції. У свою чергу, внутрішні інвестиції поділяються на фінансові та реальні, а зовнішні — на прямі й портфельні.

Фінансові інвестиції означають використання наявного капіталу для придбання (купівлі) акцій, облігацій та інших цінних паперів, що їх випускають підприємства або держава. За такого інвестування має місце переміщення титулів власності, котрі дають право на одержання нетрудового доходу. У літературі з питань політичної економії капітал у вигляді цінних паперів називається ще фондовим, або фіктивним, оскільки він не є реальним багатством і не має реальної вартості (на відміну від капіталу, вкладеного в різні сфери та галузі суспільного виробництва).

Реальні інвестиції — це вкладення капіталу (грошей) у різні сфери та галузі народного господарства (суспільного виробництва) з метою оновлення існуючих і створення нових «капітальних» (матеріальних) благ, а як наслідок — одержання набагато більшого прибутку. Такі реальні інвестиції ще називають виробничими; проте в практиці господарювання за ними закріпилась інша назва — капітальні вкладення.

2. Інвестиційна стратегія і інвестиційна діяльність підприємств.

Інвестиційна діяльність підприємства - це об'єктивний процес, що має свою логіку, і розвивається відповідно до властивих йому закономірностей і відіграє важливу роль в господарській діяльності підприємства, оскільки по своїй економічній природі інвестиції виступають відмовою від сьогочасного споживання заради одержання прибутків у майбутньому. У процесі реалізації цієї основної мети інвестиційна діяльність спрямована на вирішення таких найважливіших завдань розвитку економіки:

1. Визначення шляхів прискорення реалізації інвестиційних програм та проектів. Вирішальна роль у реалізації інвестицій належить галузям інвестиційного комплексу, передусім будівництву. Тому основним завданням

інвестиційної діяльності є визначення шляхів розвитку цих галузей. Розвинений інвестиційний комплекс дозволяє забезпечувати стійкі темпи зростання народного господарства, запроваджувати найновітніші досягнення технічного прогресу, реалізовувати великі соціально-економічні завдання.

2. Забезпечення високих темпів економічного розвитку підприємства. Стратегія розвитку та будь-якого підприємства від моменту їх створення передбачає постійне економічне зростання за рахунок збільшення обсягів результатів підприємницької діяльності, а також галузевої, асортиментної та регіональної диверсифікації цієї діяльності. Це економічне зростання забезпечується насамперед за рахунок інвестиційної діяльності, у процесі якої реалізуються довгострокові стратегічні цілі компанії (фірми), підприємства.

3. Забезпечення максимізації доходів (прибутку) від інвестиційної діяльності. Прибуток є основним показником, що характеризує результати не тільки інвестиційної, але й усієї підприємницької діяльності підприємства.

4. Забезпечення мінімізації інвестиційних ризиків. Сучасне ринкове середовище немислиме без ризику. За певних несприятливих умов ці ризики можуть викликати втрату не тільки прибутку та додаткового доходу від інвестицій, але й частини інвестованого капіталу. Ці обставини зумовлюють необхідність пошуку шляхів та способів зниження ризику при реалізації інвестиційних проектів.

5. Забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності компанії (фірми), підприємства у процесі здійснення інвестиційної діяльності.

Інвестиційний процес починається з визначення інвестиційної стратегії підприємства, вибір якої залежить від:

- стадії життєвого циклу підприємства;
- стратегії розвитку в цілому;
- стану зовнішнього і внутрішнього ринків інвестиційних ресурсів;
- інвестиційної принадливості підприємства як об'єкта вкладення засобів.

Інвестиційна стратегія є довгостроковим узагальненим планом управління капіталом. Вона обирається відповідно до стану та прогнозів щодо макроекономічного середовища, інвестиційного ринку, самого інвестора, сфери його бізнесу та ділових інтересів.

Стратегія дає відповіді на головні питання організації інвестиційної діяльності:

1. Глибина довгострокового планування інвестиційного процесу.
2. Поточний стан об'єкта, для якого розроблюється стратегія.
3. Джерела та обсяги коштів для інвестування.
4. Стратегічна мета та етапи просування до неї.
5. Проміжні цілі та суміжні завдання.
6. Пріоритетні сфери та об'єкти для інвестування.
7. Прогнозна оцінка зовнішнього середовища для інвестування.
8. Прогнозна оцінка розвитку фінансового ринку.
9. Альтернативні напрями використання коштів.
10. Цільові настанови щодо очікуваної дохідності інвестицій.
11. Фактори ризику та довгострокові заходи їх нейтралізації.
12. Прогнозні сценарії розвитку інвестиційного ринку та розвитку інвестора.

13. Бажані результати інвестиційної діяльності (стан активів інвестора, мережа підприємств, права власності і т. ін.) на кінець стратегічного періоду.

Інвестиційна стратегія — це довгостроковий план, система концептуальних цілей і важелів для їх досягнення. Стратегія — це те, що поєднує тактичні короткострокові дії інвестора в систему, яка забезпечує високий результат не стільки "сьогодні", скільки в цілому за стратегічний період часу.

Вибір інвестиційної стратегії є компромісом між багатьма чинниками, що впливають на рішення інвестора. Врахувати одночасно всі неможливо. Наведемо перелік найсуттєвіших чинників, які мають для інвестора стратегічне значення:

- достатність ресурсів інвестора;
- визначеність (гарантованість) результатів.
- ефективність — переважання доходів над витратами;
- максимізація дохідності і мінімізація ризику;
- визначеність із часовими параметрами інвестування;
- узгодженість із внутрішньою спроможністю інвестора;
- узгодженість із зовнішнім середовищем.

3. *Поняття проекту та проектного циклу.*

На сьогоднішній день тлумачення термінів „*проект*” та „*інвестиційний проект*” у сучасній економічній літературі є зовсім не однозначним. Аналіз наявних підходів до трактування цих термінів дозволив зробити висновок, що існування різноманітних тлумачень зумовлене, насамперед, конкретними цілями та завданнями досліджень окремих авторів. У зв'язку з цим, вони зосереджують увагу на різних характерних ознаках та складових досліджуваного явища.

Так, наприклад, під *проект*ом у вітчизняній економіці прийнято було розуміти документально оформлений план споруди (конструкції). У Радянському енциклопедичному словнику цей термін пояснювався як:

- 1) сукупність документів (розрахунків, креслень) для створення будь-якої споруди чи виробу;
- 2) попередній текст деякого документу;
- 3) задум, план, прототип, прообраз деякого об'єкту.

Аналогічно цей термін трактують спеціалісти: технологи, проектувальники. В їх розумінні *проект* – це повний опис об'єкта будівництва у вигляді креслень, схем, пояснювальних записок, кошторисних розрахунків та іншої документації, що відзначаються однозначністю, визначеністю, систематизованістю й детальністю подання відповідно до стадії розробки. В англійській мові це позначається терміном “*design*”.

Трансформація економічних відносин значно розширила тлумачення даного терміну. Англійський термін “*project*” охоплює весь процес від появи

ідеї, її розробки та реалізації, до отримання результату. В сучасному розумінні проект – це те, що змінює світ.

У сучасній літературі проект та інвестиційний проект часто розглядають як:

- *комплекс взаємопов'язаних заходів*, пов'язаних із вкладенням капіталу у конкретні об'єкти підприємницької діяльності для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг із метою досягнення поставлених цілей (отримання прибутку, задоволення потреб інвестора тощо) у межах обмеженого бюджету і часу;

- *організаційно-економічна система* сформульованих у рамках проекту цілей, створюваних чи модернізованих об'єктів, технологічних процесів, технічної та організаційної документації, матеріальних, фінансових, трудових та інших ресурсів, а також управлінських рішень і заходів щодо їх виконання;

- з точки зору сучасної наукової методології - системного підходу – це *процес* переходу з вихідного стану в кінцевий – результат за участю ряду обмежень і механізмів;

- у межах виробничого та операційного менеджменту – *послідовність взаємопов'язаних операцій*, спрямованих на досягнення конкретного значного результату, для виконання яких необхідний тривалий час.

Загальновідомо, що будь-який проект проходить ряд послідовних етапів розвитку, а сукупність таких етапів складає *життєвий цикл проекту*, який в загальному випадку можна розглядати як відрізок часу між його початком і завершенням. Під початком проекту часто розуміють момент зародження ідеї або початок її реалізації. Як правило, це момент, з якого починаються витрати або роботи за проектом. Закінченням проекту можна вважати: момент введення в експлуатацію, досягнення результатів проекту, кінець фінансування, початок модернізації або ліквідації об'єкту.

У зв'язку з цим необхідно розрізняти наступні терміни:

1. *Життєвий цикл проекту* – це період від зародження ідеї до моменту ліквідації чи реконструкції об'єкту інвестування.

2. *Горизонт розрахунку* – період від моменту, з якого починаються витрати, до моменту отримання останніх надходжень від проекту.

3. *Термін функціонування об'єкту* – період з моменту введення об'єкта в експлуатацію до моменту його ліквідації чи реконструкції.

У сучасній практиці проектування у загальному вигляді життєвий цикл розробки та реалізації будь-якого інвестиційного проекту найчастіше пропонується розглядати у вигляді наступних основних фаз:

1. Передінвестиційна фаза.
2. Інвестиційна фаза.
3. Виробнича фаза.

Саме на *передінвестиційній стадії* вивчаються потенційні можливості проекту, визначається його інвестиційна доцільність. У всьому світі даній фазі приділяється найбільша увага і на передпроектні дослідження йдуть значні фінансові ресурси. Передінвестиційна стадія характеризується відсутністю точної і докладної інформації про проект, тому всі розрахунки, як правило, базуються на прогнозних, запланованих та нормативних показниках.

Головним результатом даної фази є техніко–економічне обґрунтування доцільності створення об'єкта інвестування.

Інвестиційна фаза – це фаза інвестиційного проекту, на якій повинні визначатись техніко-технологічні, правові, фінансові та організаційні основи функціонування проекту. На даній стадії безпосередньо розробляється інвестиційний проект, оформлений у вигляді повної технічної, економічної та фінансової документації, включаючи необхідні креслення, схеми і розрахунки.

В цій же фазі здійснюється придбання і передача технологій, землі, будівництво чи реконструкція запланованих меліоративних об'єктів, монтаж

необхідного устаткування, пуск і налагодження; набір і навчання працівників служби експлуатації; здача об'єкта в експлуатацію та запуск виробництва.

Виробнича фаза (експлуатація) – це фаза інвестиційного проекту, на якій починається виробництво продукції чи надання послуг і повернення засобів на вкладені інвестиції. Етап експлуатації починається з моменту запровадження в дію хоча б одного виробничого об'єкта і характеризується початком виробництва чи надання відповідних послуг. Слід зазначити, що саме тривалість даної фази (експлуатаційного періоду) здійснює значний вплив на розмір сукупної величини доходу від проекту.

4. Види інвестиційних проектів.

За масштабом проекти поділяються на:

Малі проекти – вартістю до 10 млн. доларів.

Середні проекти - вартістю від 10 до 50 млн. доларів.

Великі проекти - від 50 до 100 млн. доларів.

Надвеликі проекти - понад 100 млн. доларів.

За складністю проекти поділяються на моно проекти, мультипроекти та мегапроекти. Монопроект – це окремий проект певного виду і масштабу. Мультипроект – це комплексний проект, який складається з декількох моно проектів, що вимагає багато проектного управління. Мегапроект – це комплексний проект розвитку регіонів, секторів економіки, тощо, який складається з декількох моно та мультипроектів, об'єднаних однією метою. Програми. В деяких галузях об'єкти є настільки складними, що робота щодо цих об'єктів здійснюється шляхом реалізації декількох проектів. Група проектів, управління якими для отримання прибутків здійснюється в комплексі називається програмою. Підпроекти. Проекти часто поділяють на підпроекти чи компоненти, що краще піддаються управлінню. Підпроекти часто передають для управління в зовнішні організації або в інший функціональний підрозділ організації, яка виконує проект. Проте, з точки зору організації, яка виконує проект,

підпроект слід розглядати як послугу, ніж як продукт. Отже, підпроекти в основному належать до проектів і управляються так само.

За якістю проекти поділяються на проекти звичайної якості та бездефектні.

Бездефектні проекти – такі в яких домінуючим фактором є якість (наприклад, будівництво електростанцій).

Обов'язкові проекти – це контрактні проекти, які повинні забезпечити контрактні зобов'язання, наприклад, проекти охорони довкілля. Необов'язкові проекти – будь-які проекти, виконання яких можна перенести на інший період, наприклад, заміна обладнання.

За характером та сферою діяльності виділяють: промислові проекти, проекти дослідження та розвитку (інноваційні), організаційні, економічні та соціальні проекти.

Промислові проекти – типові проекти, що спрямовані на випуск та продаж нових продуктів, удосконалення технологій, розширення виробництва тощо. Інноваційні проекти – зосереджені на науково-дослідній діяльності, розробці програмних засобів опрацювання інформації, створенні нових матеріалів, технологій, конструкцій тощо. Організаційні проекти – націлені на реформування системи управління, створення нової організації, реструктуризацію тощо. Економічні проекти – мають на меті приватизацію державних підприємств, розвиток ринку капіталів, реформування системи оподаткування та інші макроекономічні перетворення. Соціальні проекти – пов'язані з реформуванням системи управління, створенням системи соціального захисту, охороною здоров'я подоланням наслідків природних, екологічних та соціальних потрясінь та іншими чинниками соціального характеру.

За передбачуваною схемою фінансування: інвестиційні проекти, що фінансуються за рахунок внутрішніх джерел, акціонерного капіталу, кредитних ресурсів, змішаних джерел фінансування.

За ступенем ризику: з невеликим ступенем ризику (за державним замовленням); найбільш ризиковані проекти, пов'язані із створенням нових виробництв та технологій.

За типом відносин: незалежні; альтернативні (взаємовиключні); проекти, пов'язані між собою відносинами компліментарності та заміщення.

Питання для самоперевірки:

1. Розкрийте сутність терміну „інвестиції”.
2. Які види інвестицій ви знаєте?
3. На вирішення яких завдань спрямована інвестиційна діяльність підприємства?
4. Сформулюйте фактори, від яких залежить вибір інвестиційної стратегії підприємства.
5. Перерахуйте найсуттєвіші чинники, що мають значення для інвестора.
6. Охарактеризуйте основні підходи до трактування терміну „проект”.
7. Розкрийте зміст основних фаз інвестиційного проекту.